

СЕКЦІЯ 2 ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ

УДК 376-056.262:[376.091.26:91]

ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗНАТЬ В УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ

Бурлака О.В., аспірант
Інститут спеціальної педагогіки
Національної академії педагогічних наук України,
старший вчитель, вчитель географії
Хмельницька спеціальна загальноосвітня школа № 33

У статті висвітлено проблему формування географічних понять на основі підвищення якості знань учнів та їхнє велике значення під час вивчення шкільного курсу «Географія». Розкрито ефективність використання показників (характеристик), які впливають на формування нового поняття (правильність (адекватність), повнота, усвідомленість, системність і дієвість знань) та розкрито їхню значущість під час формування нового географічного поняття. Підкреслено роль пізнавальної діяльності, у якій поєднуються та взаємодіють всі ланки процесу – сприймання, осмислення, закріплення та застосування. Враховано своєрідність засвоєння знань учнями з порушеннями слуху, що значною мірою впливає на формування нових географічних понять.

Ключові слова: поняття, сурдопедагог, учні з порушеннями слуху, якість знань.

В статті освіщена проблема формування географических понятий на основе повышения качества знаний учащихся и их большое значение при изучении школьного курса «География». Раскрыта эффективность использования показателей (характеристик), которые влияют на формирование нового понятия (правильность (адекватность), полнота, осознанность, системность и действенность знаний) и раскрыто их значимость при формировании нового географического понятия. Подчеркнута роль познавательной деятельности, в которой сочетаются и взаимодействуют все звенья процесса – восприятие, осмысление, закрепление и применение. Учтено своеобразие усвоения знаний учениками с нарушениями слуха, что в значительной мере влияет на формирование новых географических понятий.

Ключевые слова: понятия, качество знаний, сурдопедагог, ученики с нарушениями слуха.

Burlaka O.V. THE PROBLEM OF ENHANCING THE QUALITY OF KNOWLEDGE IN PRACTICES WITH HUMAN RISKS ON THE BASIS OF THE FORMATION OF GEOGRAPHICAL CONCEPTS

The article deals with the problem of the formation of geographical concepts on the basis of improving the quality of knowledge of students and their great importance during the study of the school course “Geography”. The efficiency of using indicators (characteristics) that influence the formation of a new concept (correctness (adequacy), completeness, awareness, systemicity and validity of knowledge) is revealed and their significance is revealed during the formation of a new geographical concept. The role of cognitive activity in which all the parts of the process are interconnected and interact – perception, comprehension, consolidation and application are emphasized. It is given the peculiarity of learning knowledge of students with hearing impairments, which greatly affects the formation of new geographical concepts.

Key words: concepts, quality of knowledge, students with hearing impairments, surd pedagogues.

Постановка проблеми. Навчальний предмет «Географія» у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах вчить школярів із порушеннями слуху бачити екологічні проблеми людства, розрізняти корисні та шкідливі природничо-наукові відкриття, шукати шляхи вирішення глобальних проблем людства та своєї держави, берегти природу та примножувати її багатства.

Важливу роль у вивченні шкільної географії відіграють нові географічні поняття, які розширюють кругозір школярів, збагачують їхній словниковий запас і розвивають

зв'язне мовлення під час відповідей на запитання.

Розглядаючи проблему підвищення якості знань в учнів із порушеннями слуху, на основі якої відбувається формування географічних понять, важливо брати до уваги особливості розвитку самих школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях видатних учених Дячкова А. та Зикова С. підкреслюється важливість забезпечення компенсаторного шляху школяра з порушеннями слуху психологічного розвитку та рівняння на його

здорові сили. Це спричинило до того, що в науковій літературі зазначається, що педагогічна робота з учнями з порушеннями слуху спрямовується передусім на розвиток мови, слухового сприймання, читання з губ, використання на уроках УЖМ і КЖМ, збагачення словникового запасу школярів новими словами тощо.

Аналіз спеціальної літератури показав, що навчанням учнів із порушеннями слуху займалися багато науковців, зокрема такі: Боскіс Р., Дячков А., Засенко В., Засенко Н., Зиков С., Шеремет М., Шиф Ж., Ярмаченко М. та інші вчені. У своїх працях вони наголошували на важливості засвоєння учнями нових знань і вмінь, збагаченні словникового запасу, розвитку зв'язного мовлення школяра з порушеннями слуху та швидкій його інтеграції в суспільство.

У дослідженнях Ісаєнка Л., Перротте А., Скаткіна М, Ягодовського К. та інших науковців підкреслюється важливість використання усного й писемного мовлення та застосування набутих знань під час виконання різноманітних письмових та усних вправ.

Проведена організаційно-методична робота науковцями Боскіс Р., Власовою Т., Нейманом Л., Рау Ф. та іншими зі створення системи розвитку слухового сприймання в учнів із порушеннями слуху, де розвиток і використання слухового сприймання розглядалися як компоненти формування словесної мови таких школярів на основі використання індивідуальної звукопідсилюючої апаратури, сприяла підвищенню якості набутих знань.

Значний внесок у впровадження відповідних методик, інноваційних технологій, методів, форм навчання означеної категорії учнів був зроблений сучасними українськими вченими (Адамюк Н., Воробель Г., Дробот О., Замша А., Засенко В., Зборовська Н., Кульбіда С., Литовченко С., Таранченко О., Федоренко О. та інші), що вплинуло на якість навчального процесу в спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах.

Постановка завдання. Дослідити проблему підвищення якості знань в учнів із порушеннями слуху на основі формування географічних понять.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування географічних понять в учнів із порушеннями слуху – складний і тривалий процес, який вимагає певних зусиль як із боку вчителя, так і з боку школярів. Труднощі сприймання нового матеріалу, неякісне або неправильне усвідомлення нового поняття та неможливість використання його в практичній діяльності змушує з'ясувати проблему підвищення якості знань учнів із порушеннями слуху. Відомий

учений Лернер І. у своїх працях зазначав, що повнота знань учнів характеризує результат відтворення вивчених школярем властивостей об'єктів, які необхідні для пояснення та використання нового поняття.

Ефективність освітнього процесу в спеціальній загальноосвітній школі для учнів із порушеннями слуху залежить від таких показників (характеристик), які впливають на формування нового поняття. До них належать такі: правильність (адекватність), повнота, усвідомленість, системність і дієвість знань. На їхній основі відбувається чітке та глибоке формування нового географічного поняття в учнів і вільне застосування його в практичній діяльності самими школярами.

Правильність – це чітке відтворення учнями змісту географічного поняття відповідно до шкільної програми. У процесі навчання учнів із порушеннями слуху створюються умови для формування в них правильних понять [10, с. 384].

Повнота знань визначається кількістю засвоєних елементів знань, які стосуються нового об'єкта чи явища природи, визнаного на основі шкільної програми (Пальчевський С.).

Усвідомленість – це якість, що є основоположною для судження про те, наскільки широко та ґрунтовно відбулося опанування певними знаннями самим учнем із порушеннями слуху, й завдяки цьому визначається його поведінка та дії. Усвідомленість чітко визначає, наскільки навчальний матеріал пройшов крізь свідомість школяра та наскільки він володіє отриманою інформацією (Лернер І., Морозова Н., Розанова Т., Синьов В., Соловійов І.).

Сутність системності знань трактується науковцями по-різному. Наприклад, Григор'єва З. та Кузнецов А. стверджують, що системність – це якість знань, яка передбачає усвідомлення учнем певних знань у структурі наукової теорії [12, с. 176]. У ґрунтовних працях Назарової Н. стверджувалась така думка, що системність знань передбачає вивчення певного об'єкта, який складається із взаємопов'язаних між собою елементів [9, с. 18]. Отож можна стверджувати, що системність – це якість знань, яка передбачає наявність в учнів цілісного уявлення про цей об'єкт та єдність усіх його взаємопов'язаних елементів.

Важливість дієвості знань в учнів полягає у свідомому оперуванні ними в різних життєвих ситуаціях і використанні отриманих знань для одержання нових умінь і практичних навичок [8, с. 615]. Важливу роль у засвоєнні якісних знань і формуванні певних географічних понять в учнів із порушеннями слуху відіграє пізнавальна

діяльність. У процесі засвоєння нового матеріалу окремі ланки пізнавальної діяльності – сприймання, осмислення, закріплення та застосування в практичній діяльності самими школярами тісно взаємодіють між собою, що забезпечує якісне отримання знань.

Сприймання нового матеріалу учнями з порушеннями слуху є початком у процесі засвоєння нових знань і формування географічних понять. Порушення функції слухового аналізатора обмежує можливість сприймання учнями з порушеннями слуху шкільного матеріалу, що призводить до спотвореного та неправильного розуміння нової теми (Гозова А., Розанова Т., Тигранова Л., Шиф Ж.). Завдяки опорі на збережені аналізатори, за допомогою яких відбувається сприймання нового матеріалу, учні отримують інформацію від вчителя та усвідомлено її засвоюють (Виготський Л.). Процес усвідомленого сприймання учнями з порушеннями слуху шкільного матеріалу відбувається під керівництвом вчителя та формує в них нове поняття [11, с. 198].

Важливе місце у процесі засвоєння нового шкільного матеріалу посідає осмислення. Елементи осмислення нової теми містяться вже в самому сприйманні, коли відбувається розуміння загального змісту. Осмислення нового матеріалу учнями з порушеннями слуху посідає важливе місце в навчальному процесі та допомагає формувати нові поняття про об'єкти чи явища природи на основі аналізу й синтезу фактичного матеріалу, правильного відбору істотних ознак вивчаючого об'єкта та переходу від фактів до узагальнення знань школярів із певної теми шкільної програми (Речицька О.).

Видатний сурдопедагог Дьячков А. у своїх дослідженнях стверджував, що недорозвинення словесно-логічного мислення в учнів із порушеннями слуху призводить до не досить глибокого засвоєння ними нового навчального матеріалу. Беручи до уваги ці недоліки, вчитель на своїх уроках зобов'язаний керувати процесом осмислення та враховувати, що кожне нове поняття повинно бути обов'язково узагальненим, але при цьому має містити безліч конкретного. Велика увага має звертатися на формування активного та пасивного словника школяра з метою подальшого його включення в навчальний процес і широко використовуватися прийомом порівняння, виділення спільних чи відмінних ознак в об'єктах чи явищах природи, складання характеристики на цей об'єкт тощо (Речицька О., Туджанова К.).

Закріплення нового матеріалу школярами з порушеннями слуху пов'язано з осо-

бливостями розвитку та функціонуванням людської пам'яті й спрямовано на запам'ятовування нового навчального матеріалу. Запам'ятовування учнями з порушеннями слуху певної теми, яке засноване на усвідомленні та розумінні, істотно відрізняється від механічного запам'ятовування великими перевагами: повнотою, точністю, міцністю, швидкістю та здатністю застосовувати їх у практичній діяльності. На думку видатних учених Блонського П., Виготського Л. і Занкова Л., людська пам'ять розвивається шляхом опосередкованого запам'ятовування. Наукові праці сурдопедагогів Розанової Т., Соловйова І., Шиф Ж. та Яшкова Н. свідчать про своєрідність розвитку пам'яті учнів із порушеннями слуху та розкривають особливості довільного та мимовільного запам'ятовування такими школярами нового навчального матеріалу.

Дослідження останніх років ученими Богдановою Т. та Речицькою О. спрямовані на ефективне запам'ятовування учнями нового матеріалу з певної теми за допомогою різноманітних наочних і вербальних прийомів. До таких прийомів належать картинки, частини тексту, картки із запитаннями тощо. Успіх закріплення, на думку вчених, залежить від установки на сприймання інформації, установки на міцне запам'ятовування, неодноразове повторення нового матеріалу. Тож ці дії сприяють якісному закріпленню та подальшому застосуванню нової інформації в практичній діяльності самими учнями з порушеннями слуху.

Активне використання набутих знань у різних життєвих ситуаціях і в практичній діяльності розглядається в дидактиці як етап їх застосування. Застосування знань на практиці вимагає від учнів із порушеннями слуху посиленої розумової активності. Ефективність застосування отриманих знань школярами спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів певною мірою залежить від розвитку словесно-логічного мислення та повноцінної словесної мови (Речицька О.).

Усе вищезазначене дає змогу зробити висновок, що засвоєння знань учнями з порушеннями слуху є процесом пізнавальної діяльності, у якій поєднуються та взаємодіють усі ланки – сприймання, осмислення, закріплення та застосування. До того ж учителю необхідно зважати на своєрідність засвоєння знань учнями, що значною мірою впливає на формування нових географічних понять (Речицька О.).

Наприклад, вивчення літературних джерел показало, що проблема підвищення якостей знань в учнів із порушен-

нями слуху спеціальної загальноосвітньої школи розглядається переважно у плані загальної проблеми корекції розвитку школяра, а саме підвищення корекційної ролі навчання щодо його особистісного розвитку. У зв'язку з цим знання за їхніми якісними характеристиками розглядаються як показники ефективності навчального процесу та корекційної роботи. У дослідженнях учених були визначені певні психологічні та педагогічні умови посилення корекційної роботи з учнями, які мають порушення слуху. До них можна віднести такі умови, як:

- активізація навчального процесу (Речицька О. та інші);
- повторення навчального матеріалу (Розанова Т.);
- підвищення самостійності учнів у роботі (Багрова І.);
- формування усного мовлення (Зиков С.);
- розвиток слухового сприймання (Власова Т., Кузьмічова Е.);
- формування навичок читання з губ (Бельтюков В., Рау Ф.);
- навчання учнів жестової та калькуючої мов (Адамюк Н., Зайцева Г., Кульбіда С.);
- диференційний підхід у навчанні (Боскіс Р., Соловйов І., Туджанова К. та інші).

Висновки з проведеного дослідження. Отже, аналіз літератури дає змогу зробити висновок, що проблема формування географічних понять на основі підвищення якості знань учнів розглядається переважно у плані загальної проблеми корекції розвитку школяра.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адамюк Н.Б. Синтаксичні особливості УЖМ: на прикладі простого речення. Жестова мова й сучасність. 2009. № 4. С. 170–191.
2. Бурлака О.В. Дидактичні аспекти формування географічних понять в учнів із порушеннями слуху. Педагогічні науки: зб. наук. пр. 2016. Вип. LXXI. Т. 1. С. 7–10.
3. Бурлака О.В. Формування географічних понять як чинник підвищення природничо-наукової компетентності в учнів із порушеннями слуху. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2016. Вип. 11. С. 43–49.
4. Дитина зі світу тиші / За ред. С.В. Кульбіди. К.: «СПКТБ УТОГ», 2011. 328 с.
5. Дробот О.А. Особливості двомовних програм. Жестова мова й сучасність. 2012. Вип. 7. С. 27–41.
6. Замша А.В. Білінгвальне навчання в контексті вивчення мовного питання осіб з порушеннями слуху в Україні. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. 2009. Вип. 11. С. 103–106.
7. Кульбіда С.В. Теоретико-методичні засади використання жестової мови у навчанні нечуючих: монографія. К.: ТОВ «Поліпром», 2010. 502 с.
8. Мойсеюк Н.Е. Педагогіка: навч. посібник. 4-е вид., допов. 2003. 615 с.
9. Назарова Л.К. Развитие знаний о системе растительного мира в процессе обучения биологии: автореф. дисс. ... к. пед. н. М., 1992. 18 с.
10. Сурдопедагогіка / Под ред. М.И. Никитиной. М.: Просвещение, 1989. 384 с.
11. Сурдопедагогіка / Под ред. Е. Речицкой. М.: «ВЛАДОС», 2004. 198 с.
12. Требования к знаниям и умениям школьников: дидактич. анализ / Под ред. А.А. Кузнецова. М.: Педагогіка, 1987. 176 с.